

КАРАКТЕРИСТИКЕ ЗНАКОВНОГ И ГОВОРНОГ ЈЕЗИЧКОГ ИЗРАЗА КОД ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА СА КОХЛЕАРНИМ ИМПЛАНТОМ И СЛУШНИМ АПАРАТИМА¹

Тамара Р. Ковачевић

Универзитет у Београду, Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

*Усвојеност знаковоног језика, од најранијеј узрасној, помаже љувом деце-
шу, да уиозна свети, да развија своје когнитивне способности, комуницира са
својим родитељима и околином.*

*Глува и наглува деца имају тешкоће у говору и комуникацији, што им
ствара проблеме у социјалном, емоционалном и когнитивном развоју.*

*Глуво деце истовремено учи да изговара речи и само значење те речи,
односно и реч и појам који је том речју означен.*

*Анализом описне слике деце предшколског узраста може се уочити шта
деца виде на слици, шта могу да објасне и прођумаче и какве закључке могу
да изведу.*

*У зависности од своје зрелости и развоја знаковоног и говорног језичког из-
раза, деца ће или појединачно набрајати лица и радње које се врше на слици,
или ће формирати целину и обликовати причу.*

*Циљ нашег истраживања био је испитивање степена усвојености знако-
вног и говорног језичког израза код љуве и наглуве деце предшколског узраста,
при описивању слика.*

*Узорак је чинило 11 деце предшколског узраста. Петоро деце је било са
кохлеарним имплантом, а шесторо деце је носило слушне апарате.*

*У истраживању су коришћене две стимуланс слике: Јесен у граду и Јесен
у селу.*

¹ Овај рад је део пројекта: „Утицај кохлеарне имплантације на едукацију глувих и наглувих особа“ (179055)

При опису слика, деца предшколској узрасној, постојала су боља постојанућа у оквиру знаковној језичкој израза, у односу на говорни језички израз.

Добијени резултати су бољи при опису слике Јесен у граду, у односу на слику Јесен у селу.

Глува и наглува деца не користе са подједнаком успешношћу све врсте речи.

Глува и наглува деца предшколској узрасној употребила су у просеку више знакова (тестова) него говорних речи.

Код глуве и наглуве деце предшколској узрасној, кроз разне ситуације и усмерене активности неопходно је развијати све функције вербалне и невербалне комуникације.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: знаковни и говорни језички израз, деца предшколској узрасној, кохлеарни имплант, слушни апарати

УВОД

Језик је средство за комуникацију, неопходно за размену информација. Приликом размене информација говорници (комуниканти) су принуђени да координишу своје индивидуално искуство и да стварају знакове (речи), који се односе на опште у искуству разних људи (Успенски, 2012).

Дете језиком као средством комуникације обликује поруку да би остварило неки циљ или намеру и у том смислу комуникација на предшколском узрасту може да има разноврсне функције.

Језик се као средство комуникације, развија не само на конкретном нивоу, како га користе у почетку учења и усвајања деца, већ и на апстрактном нивоу помоћу врло сложених симбола (Васић, 1998).

Узрасно адекватно усвајање језика и говора даје могућност детету да се игра, усваја појмове и да буде укључено у социјалну интеракцију са својим вршњацима.

Развој комуникативних способности деце предшколској узрасној

Говор детета се ослања на когнитивни и социјални развој а начин на који дете комуницира је показатељ његовог степена социјализације. Дете усавшава језик употребљавајући га и истовремено учи како се њиме боље служити. Говор предшколског детета је снажно повезан са акцијом и изражава само једноставне односе према стварима и појавама које га окружују.

Комуницирајући, мало дете улази у однос са другим људима и тако постаје свесно своје индивидуалности и открива да стварност може да посматра на различите начине. Кроз комуникацију дете истовремено изражава своје мисли и осећања, и трага за новим информацијама.

Warren (2000), истиче да идеални услови за развој комуникације код деце подразумевају дијадну интеракцију у којој дете константно добија различите подстрекаче као што су продужење започетог исказа, моделирање говора, коришћење конкретног, једноставног речника, разговор о особама и предметима за које дете показује интерес, и све то прилагођено дететовом нивоу разумевања.

Примарна функција говора по мишљењу Виготског (1996) је комуникација и социјални контакт. Кроз интеракцију деца уче како да користе говор да би могла да пренесу поруку, искажу осећања, и остваре своје намере како би могла да функционишу у друштву.

Да би дете усвојило језик, мора проћи кроз процес учења фонолошких, морфолошких, синтаксичких, лексичких и семантичких правила.

За уредан когнитивни, емоционални и социјални развој глуве деце неопходно је рано усвајање знаковног језика.

Знаковни и говорни језик

Знаковни језик је самосталан језички систем, језик са сопственим граматичким правилима, другачијим од оних у језику чујуће заједнице.

Лингвистичка истраживања су допринела препознавању знаковног језика као природног језика глувих особа.

Mauberry, Squires (2006) наводе да се знаковни језици изражавају покретима руку, лица, тела и разумљиви су визуелно. Знаковни језици су еволуирали у заједницама глувих. Као и сви језици, знаковни језици имају своја лингвистичка правила, како се структурирају речи, реченице и дискурс. Сви знаковни језици имају свој речник, граматичку и деривациону морфологију, фонологију, синтаксу и семантику.

Савремени знаковни језици заједнице глувих се одликују граматичком, лексичком и синтаксичком структуром по узору на одговарајуће говорне језике (Stokoe, 1980; 2001; 2005).

Знаковни језици имају две претежно формалне специфичности: симултаност језичких обележја у визуелним знацима и иконичност језичког знака (Половина, Димић, 2010).

Знаковни и говорни језици укључују различите перцептивне и продуктивне системе. Док, говорни језици укључују механизме аудитивне обраде и говорне продукције, знаковни језици се перципирају визуелно

и њихова артикулација укључује систематско коришћење делова тела и простора (Plazza-Pust, 2005).

Знаковни језици су се развили у другачијем биолошком медијуму од говорних језика (Chee So, Coppola, Licciardelo, Goldin-Meadow, 2005). Али, упркос евидентним разликама у модалитету, они су структурирани као говорни језици на фонолошком нивоу (Sandler, 1989; Perlmutter, 1992; Brentari, 1998), морфолошком нивоу (Klima, Bellugi, 1979; Supalla, 1982; Padden, 1988;) и синтаксичком нивоу (Liddell, 1980; Padden, 1981; Lillo-Martin, 1991; Neidle, Kegl, McLaughlin, Bahan, & Lee, 2000; према Chee So, Coppola, Licciardelo, Goldin-Meadow, 2005.)

Језички и говорни развој глуве и наглуве деце предшколској узраси

Деца која су од најранијег узраста изложена искључиво знаковном језику пролазе кроз исте основне степене усвајања језика као деца која уче да говоре.

У усвајању језика, глувој и наглувој деци доступна су два језичка облика: знаковни и говорни језик. Различити су начини усвајања и употребе та два језика.

Глуве бебе којима се пружа могућност усвајања знаковног језика као првог језика, развијају комуникацијске вештине примерене свом менталном и хронолошком узрасту, по фазама и постигнућима врло сличним чујућој деци, за разлику од глуве деце којима је говорни језик први језик који усвајају, и у ком значајно заостају у свим фазама говорно-језичког развоја.

Билингвизам је познавање и редовна употреба знаковног и говорног језика код глуве и наглуве деце.

Свако глуво дете, без обзира на оштећење слуха, требало би да има право да постане двојезично. Познавајући и користећи знаковни и говорни језик, дете ће остварити своје пуне потенцијале у интелектуалном, говорном и социјалном развоју (Grosjean, 1992, 1996).

Обим речника, карактер речи, фреквенције речи условљени су развојем дечјих способности, доменом интересовања, утицајем социјалне средине, као и програмским садржајима који се примењују у васпитно образовном раду са децом предшколског узраста.

Деци у периоду од четврте до пете године живота би требало показати разноврсну употребу речи и могућност да оне имају истовремено више значења.

Резултати бројних истраживања указују, да је број и проценат употребљених речи у говору, тзв. функционалних речи (предлози, везници, бројеви, узвици, партикуле) мањи од броја појмовних речи (именице, придеви, глаголи, прилози) код деце предшколског узраста.

Поред квантитативних мерења (утврђивање опсега речника и фреквенције појединих речи) важно је утврдити које речи деца прво учвршћују у свој употребни – активни речник, и каква су значењска обељежа како појединих речи, тако и категорија употребљених речи.

Глуво дете у стицању искуства наилази на непремостиве тешкоће, јер орални говор треба да прими визуелним путем, а он је непотпун и ограничен, и за њега је врло тешко да уопшти искуство и да се вербално изрази.

Код глуве и наглуве деце заостаје језички и интелектуални развој. Услед тога долази до стварања оскудне вокабулара и тешкоћа у уопштењу и разумевању појмова.

Правилним формирањем појмова омогућавамо глувом детету да представе које код њега постоје буду деномиране, тј да дете нађе вербални израз и тако изрази своје мисли и потребе.

Дете је усвојило појам када је схватило да је реч само знак за предмет, појаву и догађај и да саопштавајући ту реч преноси на групу своје мисли и осећања (Димић, 2003).

Знаковни језик је природно средство изражавања глуве деце. Приликом комуникације са глувим дететом треба користити говор који се прати гестом све док дете не научи говорну реч и схвати њено значење.

Глуво дете учи сваку нову реч учи и њен писмени знак, којим се означава тај појам, чиме брзи свој знаковни речник.

Глуво дете има тешкоћа са усвајањем говорног језика јер га учи прекасно (након критичког периода за развој језика), у неприкладном модалитету.

Утврђено је да код деце треба што раније извршити имплантацију тако да могу чути говор у критичном периоду за развој језика. Препоручљиво је да ће резултати бити бољи ако је имплантација пре извршена. Истраживања показују велику разноликост у способностима разумевања говора код деце с кохлеарним имплантом. Код деце која преуградње импланта нису усвојила говор и језик неопходна је интензивна рехабилитација. Деца са кохлеарним имплантом показују боље резултате у продукцији говора и читању са усана од деце са слушним апар-

шима, али се још увелико ослањају на помоћна средства у развоју говора као што су теснови и чишање са усана саговорника.

С обзиром да је учење говорног језика ефикасније ако постоји преходно језичко искуство са знаковним језиком, неки стручњаци препоручују комбинацију учења знаковног језика са кохлеарном имплантацијом. То омогућује деци да започну комуникацију са својом околином у раном периоду, значајно пре него што би имали бенефит од кохлеарне имплантације.

Preisler, Tvingstedt, Ahlström (2002) истичу да су: обрасци комуникације између родитеља и деце, садржај и сложеност дијалога, квалитет вршњачких интеракција, комуникацијски стилови одраслих, као и употреба знаковног језика у комуникацији, важни фактори који објашњавају резултате кохлеарне имплантације на индивидуални развој детета.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ нашег истраживања био је испитати степен усвојености знаковног и говорног језичког израза, код глуве и наглуве деце предшколског узраста, при описивању слика.

Узорак

Узорак је чинило 11 деце која похађају предшколску групу у школи за децу оштећеног слуха у Београду. Петоро деце је било са кохлеарним имплантом, а шесторо деце је носило слушне апарате.

Инструменти

Инструмент примењен у истраживању су стимулус слике: *Јесен у граду* и *Јесен у селу*.

Извршена је квантитативна и квалитативна обрада добијене језичке грађе.

У анализи (обradi) података употребљене су следеће статистичке мере и поступци: фреквенције и проценти; значајност разлика између аритметичких средина; т – тест и његова значајност; Пирсонов коефицијент линеарне корелације и његова значајност; Kruskal – Wallis тест.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Табела 1. Разлике у постигнућима у оквиру знаковног језика и говора при опису слика *Јесен у граду* и *Јесен у селу*

Јесен у граду					
	Разлика АС	р	Значајност	t	Значајност
Укупан број речи	25,545	,638	,035	6,117	,000
Број различитих речи	19,818	,579	,062	6,668	,000
Јесен у селу					
	Разлика АС	р	Значајност	t	Значајност
Укупан број речи	19,455	,324	,331	5,034	,001
Број различитих речи	17,000	,031	,927	5,529	,000

При опису слике *Јесен у граду*, уочена је највећа разлика између постигнућа у оквиру геста и говора, у оквиру укупног броја употребљених речи. Више речи је дато гестом. На добијени резултат, указује разлика између аритметичких средина. Најмања разлика између аритметичких средина добијена је при поређењу различитог броја речи, при опису слике *Јесен у селу*.

T–тестом, утврђена је статистичка значајност на нивоу 0,01, поредећи укупан број речи и број различитих речи, које су деца употребила при опису слика у оквиру знаковног језика и говора. Глува и наглува деца предшколског узраста употребила укупно већи број речи, као и већи број различитих речи, при опису слике *Јесен у граду*, у односу на слику *Јесен у селу*.

При опису слика *Јесен у граду*, остварена су боља постигнућа у оквиру знаковног језичког израза, у односу на говорни језички израз.

Уочена је једна статистички значајна корелација у поређењу два језичка израза у оквиру укупног броја употребљених речи, на нивоу 0,05; при опису слике *Јесен у граду*.

Резултати Kruskal-Wallis теста показују да поредећи резултате деце са кохлеарним имплантом и деце са слушним апаратима, при опису слика *Јесен у граду* и *Јесен у селу* у оквиру знаковног и говорног језичког израза, у оквиру укупног и различитог броја речи, нису уочене статистички значајне разлике.

Табела 2. Врсте речи ујошребљене при опису слике *Јесен у њрагу* у оквиру знаковној и говорној језичкој израза

<i>Јесен у њрагу</i>	знаковни језички израз		говорни језички израз	
	укупно речи	различите речи	укупно речи	различите речи
именице	433	264	265	130
глаголи	161	118	68	51
заменице	2	2	2	2
придеви	26	22	11	9
бројеви	2	2	2	2
прилози	14	13	11	10
предлози	2	2	2	2
речце	1	1	1	1
везници	/	/	/	/
узвици	26	10	24	9
укупно	667	434	386	216
просек	66,7	43,4	38,6	21,6

При опису слике *Јесен у њрагу*, деца са кохлеарним имплантом и слушним апаратима, имају већи укупан број речи и број различитих речи у знаковном језичком изразу у односу на говорни језички израз.

Деца су највише употребила појмовних речи: именица, глагола, придева и прилога. По фреквентности употребе у знаковном и говорном изразу, следе функционалне речи: узвици. У незнатном броју су употребљени: предлози, заменице, бројеви и речце. При опису слике *Јесен у њрагу* није употребљен ниједан везник.

Добијени резултати показују да је знаковни речник већи у односу на говорни, при опису слике *Јесен у селу*. Деца су највише употребљавала именице и глаголе. Број употребљених узвика је исти и знаковном и говорном језичком изразу. По фреквентности употребе следе: придеви, заменице, бројеви, предлози. Предлози су употребљени само у знаковном изразу. Речце и везници нису употребљени.

Највећи број добијених реченица су реченице у којима су неке речи дате говором, док су оне речи (појмови) које у говору не постоје, дати путем знаковног језика.

Табела 3. Врсте речи ујошребљене при опису слике Јесен у селу у оквиру знаковној и говорној језичкој израза

Јесен у селу	знаковни језички израз		говорни језички израз	
	укупно речи	различите речи	укупно речи	различите речи
именице	320	265	168	130
глаголи	105	65	55	24
заменице	4	4	4	4
придеви	12	11	3	3
бројеви	2	2	1	1
прилози	1	1	1	1
предлози	2	2	/	/
речце	/	/	/	/
везници	/	/	/	/
узвици	38	17	38	17
укупно	484	367	270	180
просек	48,4	36,7	27	18

Карактеристичне реченице које су деца употребила при опису слике *Јесен у граду*:

- Ветар дува. Човек капа пао. Пада киша. **Кишобран** има тета.
- Пас баба води. Тамо школа. Човек седи клупа. Ауто жута.
- Бата сека воли пуно игра. **Љуљашка тобоган** игра.

Карактеристичне реченице које су деца употребила при опису слике *Јесен у селу*:

- Баба бере лепо. Дрво три. **Грожђе** купус **шаргарепа** купи тата.
- Јелен шума. Овца пуно. **Веверица** седи. Мачка **сакрије испод** сто.
- Кућа има врата прозор цвеће. Мама кува у **лонац**.

ЗАКЉУЧЦИ

Знаковни и говорни језички израз, код глуве и наглуве деце предшколског узраста треба развијати и богатити. Деца се најтеже изражавају у спонтаној комуникацији која није подстакнута визуелним материјалом.

Развијеност знаковног и говорног језичког израза, зависи од језичког искуства, времена које је протекло од почетка амплификације, индивидуалног третмана, боравка и учешћа деце у спонтаним и усмереним активностима које се спроводе у предшколској групи, као и метода које се користе у раду са децом.

Деца предшколског узраста са кохлеарним имплантом и слушним апаратима су у просеку употребила више речи у оквиру знаковног, него у оквиру говорног језичког израза.

Деца предшколског узраста су употребила укупно већи број речи, као и већи број различитих речи, при опису слике *Јесен у њаги*, у односу на слику *Јесен у селу*.

Добијени резултати указују да је број употребљених речи у знаковном и говорном изразу, тзв. функционалних речи (предлози, везници, бројеви, узвици, речце) мањи од броја појмовних речи (именице, глаголи, придеви, прилози).

При опису слике *Јесен у њаги*, специфично је да при опису слике није употребљен ниједан везник.

При опису слике *Јесен у селу*, број употребљених узвика је исти у знаковном и говорном језичком изразу. Предлози су употребљени само у знаковном изразу. Речце и везници нису употребљени.

У оквиру знаковног језичког израза, при опису слике *Јесен у њаги*, просечан број укупно употребљених речи је 66,7, односно 43,4 различитих речи. У оквиру говорног језичког израза просечан број укупно употребљених речи је 38,6, односно 21,6 различитих речи.

При опису слике *Јесен у селу*, у оквиру знаковног израза просечан број укупно употребљених речи је 48,4, односно 36,7 различитих речи. У оквиру говорног израза просечан број укупно употребљених речи је 27, односно 18 различитих речи.

Већи број добијених речи у оквиру знаковног и говорног језичког израза добијен је услед набрајања појмова (лица и радњи) без повезивања са целином радње које слике приказују.

Деца су у свом речнику користила речи које се нису слагале у роду, броју и падежу.

Карактеристично је да су одређени појмови дати само у оквиру знаковног језичког израза: шешир, кишобран, љуљашка, тобоган, паприка,

шљива, грожђе, шаргарепа, кукуруз, парадајз, трактор, лонац, прасе, веверица, фудбал, корпа, зрно, сакрије, стави, скаче, трчи, испод...

Глува и наглува деца не користе са подједнаком успешношћу све врсте речи. Водеће категорије речи приликом описивања слика (у знаковном и говорном изразу) су именице и глаголи, што указује на значај визуелне перцепције у развоју језика глуве и наглуве деце.

У развијању и богаћењу речника глуве и наглуве деце неопходно је изводити лексичке вежбе у знаковном и усменом облику.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ahlgren, I., Hyltenstam, K.(eds.) (1994): *Bilingualism in Deaf Education*. Hamburg. Signum Verlag.
2. Armstrong, D.F., Stokoe, W.C., Wilcox, S.E. (1994): *Signs of the origin of syntax*, CA, Vol.35, 4
3. Bhatia, T.K., Ritchie, W.C. (2005): *The Handbook of Bilingualism*.Blackwell Publishing
4. Васић, С.(1998): Развој језика, култура говора и њихов значај, Језик и култура говора у образовању, Институт за педагошка истраживања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 55-61
5. Виготски, С. Л.(1996): *Дечја психологија*, Сабрана дела, том четврти, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
6. Geers, A., Nicholas G., Johanna, Sedey L. Allison (2003): *Language Skills of Children with Early Cochlear Implantation*, Ear & Hearing, Vol.24, NO. 1S: 1-13
7. Grosjean, F. (1992): *The bilingual & the bicultural person in the hearing & in the deaf world*, Sign Language Studies, Vol 77, pp. 307-320.
8. Grosjean, F.(2001): *The right of the deaf child to grow up bilingual*, Sign Language Studies, Vol. 1, No. 2, pp. 110-114.
9. Димић, Д.Н.(2003): *Говорно-језички дефицити код глуве и наглуве деце – огледи о језику глувих и наглувих*. Београд: Друштво дефектолога Србије и Црне Горе
10. Димић Д.Н., Ковачевић, Т. (2004): *Знаковни, говорни и писани речник код деце оштећеног слуха*, Београдска дефектолошка школа, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд, ИССН 0354-8759, 2-3, 69-77
11. Dimic, N., Kasic, Z., Polovina, V., Isakovic, Lj., Kovacevic, T. (2010): *The Serbian Sign Language-First Step of Standardization*, 28 th World Congress of the International Association of Logopedics and Phoniatics, August 22-26. 2010, Athens, Greece, Final Programme&Abstracts, pp.139

12. Djoković, S., Dimić, N., Kovačević, T., Isaković, Lj. (2010): Effect of the critical hearing period on speech and language achievements of hearing impaired children, 2nd International Congress on Deafness: Communication and Learning Advances in the Oral Modality, 3-4 june 2010, Barcelona, Book of abstracts pp.55
13. Ivasović, V.(2002): *Psihološke implikacije kohlearne implantacije*, Suvremena psihologija, 5, 1, 85-104
14. Кламеновић, Ј., Каменов, Е.(1998): Комуникација у двојезичној средини дечјег вртића, Језик и култура говора у образовању, Институт за педагошка истраживања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 322-335
15. Ковачевић, Т. (2005): Опис слике у настави српског језика код глувих и наглувих ученика основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд, ИССН 0354-8759, 2, 19 – 39
16. Krauss, R.M., Dushay, R.A., Chen, Y., Rauscher, F. (1995): The communicative value of conversational hand gestures, *Journal of Experimental Social Psychology*, 31, 533-552
17. Mayberry, R.I., Squires, B.(2006): Sign Language: Acquisition. In: Keith Brown, (Editor-in-Chief) *Encyclopedia of Language & Linguistics, Second Edition*, volume 11, pp. 291-296. Oxford: Elsevier.
18. Meier, R.P.(2002): Why different, why the same? Explaining effects and non-effects of modality upon linguistic structure in sign and speech. In R. P. Meier, K. Cormier, and D. Quinto-Pozos (eds.), 1-25.
19. McNeill, D. (2000): *Language and gesture*. New York: Cambridge University Press
20. Nunes, R. (2001): Ethical dimension of paediatric cochlear implantation. *Theor Med Bioeth*, Aug; 22 (4), 337-49.
21. Petitto, L.A., Katerelos, M., Levy.G.B., Gauna, K., Tetreault, K., Ferraro, V. (2001): Bilingual signed and spoken language acquisition from birth: implications for the mechanisms underlying early bilingual language acquisition, *Journal of Child Language*, Vol. 28 ,02 , pp 453-496
22. Piazza – Pust, C. (2005): Sign languages, *Encyclopedia of Life Support Systems, EOLSS*
23. Polovina, V., Dimić, N, (2010): Лексичко-семантички односи у српском знаковном језику, У knjizi: *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman, deo I (Disabilities and Disorders: Phenomenology, Prevention and Treatment, Part I)*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Ed.: Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić, Beograd, pp. 241-258.

24. Preisler, G., Tvingsted, A-L., & Ahlström, M. (2002). A psycho-social follow-up study of deaf preschool children with cochlear implants. *Child: Care Health and Development*, 28(5), 403-418.
25. Stahl, A.S., Nagy, E.W.(2006): *Teaching Word Meanings*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
26. Sretenov, D. (2008): *Kreiranje inkluzivnog vrtića: deca ometena u razvoju u redovnoj predškolskoj ustanovi*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd
27. Stokoe, W.C. (2001): *Language in hand*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
28. Успенски, Б.(2012): *Ego loquens – Језик и комуникациони простор*, Академска књига, Нови Сад
29. Hoff, E. (2005): *Language development*, Wadsworth, Thomson Learning, Cengage Learning
30. Chee So, W., Coppola M., Licciardello, W., Goldin-Meadow, S. (2005): *The Seeds of Spatial Grammar in the Manual Modality*, *Cognitive Science* 29 , 1029–1043
31. Wilcox, S. (2004): *Gesture and language: Cross-linguistic and historical data from signed languages*, *Gesture* 4:1, pp.43-73

CHARACTERISTICS OF SIGN LANGUAGE AND VERBAL EXPRESSION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH COHLEAR IMPLANTS AND HEARING AIDS

ТАМАРА R. КОВАЧЕВИЋ

University of Belgrade, Faculty of Special
Education and Rehabilitation

SUMMARY

The level of adoption of sign language, from an early age, facilitates the ability of deaf children to familiarize themselves with the world, to develop cognitive abilities, to communicate with their parents and the environment around them.

Deaf and hard of hearing children have difficulties in speech and communication, which creates problems for them in their social, emotional and cognitive development.

A deaf child learns to pronounce words and their factual meaning, meaning both the word and notion signified by that word.

By analyzing the description given by preschool aged children of a picture we can gain insight into what the children see in the picture, what they can explain and interpret and what conclusions they can draw.

Depending on their maturity level and the development of their sign and spoken language expression, children will either individually list the entities and activities which can be seen in a picture, or they will form a whole, resulting in a story.

The aim of our study was to evaluate the level of adoption sign language and verbal expression in deaf and hard of hearing children of preschool age, when describing pictures.

The sample consisted of 11 preschool aged children. Five children had a cochlear implants, whilst six had hearing aids.

The study utilized two pictures as stimuli: Autumn in the City and Autumn in the Village.

In describing the pictures, the preschool aged children showed better results when using sign language, in comparison with their use of their spoken language.

The acquired results showed a higher level of competence when describing the picture Autumn in the City then Autumn in the Village.

Deaf and hard of hearing children do not utilize all types of words with equal success.

Deaf and hard of hearing children of preschool age utilized on average a larger number of signs than spoken words.

In deaf and hard of hearing children of preschool age, it is necessary to develop all functions of verbal and non verbal communication though various spontaneous and directed activities.

KEY WORDS: sign language, spoken language, preschool children, cochlear implantation (CI), hearing aid